

פרשנות | יפן נמנעה שנים ממעורבות במזה"ת. המלחמה בעזה גורמת לה לחשב מסלול מחדש

התגובה המיידית של יפן למתקפת חמאס ב-7 באוקטובר ולמלחמה היתה הימנעות זהירה, בלא אזכור הטבח, אך אחר כך הפגינה אמפתיה לישראל והכריזה עיצומים על אישים וחברות שבקשר עם חמאס. ביקור שרת החוץ היפנית באזור בסוף השבוע מפגין את רצון טוקיו במעורבות פעילה יותר

קריאת זן שחרו 14

שרת החוץ של יפן יוקו קמיקאוה בפגישה בעמאן עם שר החוץ הירדני אימן איספאדי, היום: צילום: Raad Adayleh/אי"פי

שרת החוץ היפנית יוקו קמיקאוה יצאה ביום חמישי לביקור באזורנו, ובמהלכו תוכנן לה סבב שיחות עם מקביליה בישראל, בירדן וברשות הפלסטינית. מי שמכיר את המעורבות של יפן במזרח התיכון עשוי להיות מופתע מתזמון הביקור, שעה שהמבצע הישראלי בעזה בעיצומו והצפי לסיומו עדיין רחוק.

במשך שנים ארוכות, טוקיו עשתה מאמץ רב להימנע ממעורבות שעלולה להתפרש כתמיכה באחד הצדדים בסכסוך הישראלי-ערבי. אם כבר, הניטרליות שנקטה נטתה בדרך כלל לצד הערבי, שכן היה לה הרבה מה להפסיד מכל מחווה שעשויה להתפס כתמיכה בישראל.

רותם קובנר

התראות במייל

04 בנובמבר 2023

שר החוץ אלי כהן עם עמיתתו היפנית ומשפחות חטופים, אתמול: שלומי אמסלם/משרד החוץ

• אקונומיסט: ישראל צריכה להמשיך בתקיפה. הפסקת אש תחסל את הסיכוי לשלום

האירוע המכונן מבחינת יפן התרחש בדיוק לפני 50 שנה. 11 יום לאחר פרוץ מלחמת יום הכיפורים, הכריזו מדינות ערב המייצאות נפט על קיצוץ בתפוקה ועל הטלת אמברגו על יידותיה של ישראל. באותה עת, טוקיו היתה רחוקה מלהיחשב כידידה מובהקת, אולם עם ייבוא של כ-90% נפט מהמזרח התיכון היא היתה רגישה במיוחד לאיומים. ההכרה הערבית ועליית מחירי הנפט בעקבותיה גרמו לפגיעה טראומתית בכלכלה היפנית, לאחר שנים של צמיחה מרשימה. בחודשים לאחר מכן, הממשלה בטוקיו עמדה בפני לחצים פנימיים כבדים לנתק את היחסים עם ישראל, ונמנעה מכך לכאורה רק בשל לחץ אמריקאי. בשוק הפרטי, מרבית החברות הגדולות ביפן פתחו בחרם על ישראל, והקשרים הדיפלומטיים הידרדרו לשפל.

טוקיו תלויה בנפט וגז מהמזרח התיכון

עם השנים, יפן עשתה מאמץ כביר לבזר את מקורות האנרגיה שלה ובהדרגה גם שיפרה את יחסיה עם ישראל. למרבה האירוניה, כיום טוקיו שוב תלויה בנפט וגז מהמזרח התיכון בשל סגירת תחנות הכוח הגרעיניות בעקבות האסון בפוקושימה ב־2011. בצל תלות שכזו ומסורת של הימנעות מהבעת עמדה פוליטית מפורשת בנוגע לאזור, אפשר לתהות מה גרם לשרה היפנית לבקר בישראל.

התשובה נעוצה בהקשר גיאופוליטי רחב יותר, ובעיקר בכך שטוקיו מקדמת בשנים האחרונות מדיניות חוץ פעילה ועצמאית. השינוי הזה, דרמטי למדינה שנחשבה בעבר לפסיבית מבחינה דיפלומטית, נובע מחשש הולך וגובר מהדומיננטיות הסינית בעולם, ובמיוחד באסיה. החשש מלובה בתחושה עמוקה שסדר עולמי חדש מתהווה, ושאררה"ב נחלשת ועלולה להתגלות בעתיד הלא רחוק כמשענת קנה רצוף.

כמדינה בעלת ראייה אסטרטגית ארוכת טווח, יפן טווחה בעשור האחרון רשת של קשרים גיאופוליטיים עם כמה מדינות שעשויות לסייע לה בעת משבר אפשרי עם סין – בהן הודו, אוסטרליה והפיליפינים. המלחמה באוקראינה והמשבר סביב טיוואן רק העמיקו את תחושת החירום בטוקיו ואת הרושם שיפן אינה יכולה עוד לשבת על הגדר. בינואר השנה, הכריזה הממשלה על שינוי רדיקלי במדיניות הביטחון והחוץ, ובו לא רק הכפלת התקציב הצבאי בתוך חמש שנים, אלא גם חריגה ממסורת הגנתית ארוכת שנים המבוססת על חוקה פציפיסטית – והחלפתה במוכנות לפעילות צבאית התקפית.

הפגנה נגד ישראל בטוקיו, בחודש שעבר. צילום: ISSEI KATO/רויטרס

לאור השינוי בתפיסתה הגיאופוליטית, לצד ההתפתחויות במזרח התיכון, יפן לא היססה בשנים האחרונות להדק את קשריה גם עם ישראל. הסכמי אברהם ב־2020 הוכיחו למקבלי החלטות בטוקיו שישאל חזקה ויציבה זוכה לתמיכה משמעותית בקרב מדינות ערביות מתונות. הציר המזרח־תיכוני המתון שהחל להתגבש אז בזמן הקדנציה של ראש הממשלה אבה שינו, נתפס כנקודת חיבור נוספת, חשובה במיוחד בשל ההיבט האנרגטי, ברשת שיפן טווח. לפתע, הרווח מהקשרים הגלויים עם ישראל עלה על ההפסד שעלול להיגרם בעטיים. במסגרת חימום היחסים, אותה הממשלה היפנית לחברות עסקיות שישאל היא מקום בטוח להשקעה, ומאז 2016 זרמו מיפן לארץ כ־12 מיליארד דולר. לצד זה, החלו שתי המדינות במגעים ביטחוניים מגוונים, שגם אם לא הבשילו לכדי רכש יפני של נשק ישראלי, יש בהם תקדים חשוב.

ולמרות כל זאת, התגובה המיידית של טוקיו למתקפת הפתע של חמאס ב־7 באוקטובר ולמלחמה שפרצה בעקבותיה, היתה של הימנעות זהירה. ההצהרה שפרסם משרד החוץ יום לאחר פרוץ המלחמה כללה גינוי זהיר לשני הצדדים, בלא אזכור מפורש של הטבח. אף על פי כן, בשלושת השבועות הבאים, פעילות קדחתנית של השגרירות הישראלית בטוקיו הצליחה לסחוט הצהרות תמיכה מטעם נציגי משרד החוץ, וגם השגרירות היפנית בתל אביב הפגינה אמפתיה ברורה. ביום שלישי האחרון כבר הוכרו בטוקיו עיצומים על אישים וחברות שבקשר עם חמאס, כולל הקפאת נכסים; אך גם זאת, לאחר ששבועיים קודם התחייבה יפן להעביר לעזה סיוע הומניטרי בהיקף של עשרה מיליון דולר.

שר החוץ הפלסטיני ריאד אל־מאלי עם עמיתתו היפנית ברמאללה, אתמול צילום: Nasser
Nasser/אי־פי

גבולות הגזרה היפנית ניכרו גם בהצבעה באו"ם ב-27 באוקטובר. יפן היתה בין 88 המדינות שתמכו בתיקון הקנדי להצעה הירדנית, שקרא להפסקת אש ולשחרור החטופים, אך גם לגינוי חמאס. אולם, ברגע שהצעת התיקון נפלה, יפן היתה בין 45 המדינות שנמנעו בהצבעה הסופית. למרות ששותפים רבים חשים שנטלו חלק בתפנית הקלה במדיניות הרשמית של טוקיו, נדמה שהמפתח לה היה לחץ אמריקאי, ישיר או עקיף, ובעיקר הבנה שלאור הנחרצות של הנשיא ג'ו ביידן, יחד עם הרצון למעורבות כלשהי באזור, יפן מחויבת ליישר קו עם שותפיה המרכזיים.

הציבור היפני אדיש למלחמה

בד בבד, בקרב הציבור היפני ניכרת מבוכה, אם לא אדישות, כלפי המלחמה הנוכחית. רובו עייף מהמחזוריות של אלימות, עיוור לניואנסים, ונוטה לראות בכל המזרח התיכון אזור חשוך וחסר תקווה או ערך, פרט לנפט. התקשורת היפנית מעט פחות אמביוולנטית. אמנם יש בה קשת רחבה של דעות, אך בנושאי חוץ היא נוטה באופן מסורתי לעמדה תוקפנית-סבילה כלפי ארה"ב, ולאיבה כלפי כל מה שפוגע ביציבות העולמית. ישראל, המקושרת עם האימפריאליזם האמריקאי ועם אלימות כלפי אזרחים, אינה זוכה לאהדה רבה, גם אם בשנים האחרונות ניכר עניין תקשורתי מסוים בפריחתה הטכנולוגית. במשאל דעת קהל הנערכים ביפן לפרקים, ישראל ניצבת לרוב בתחתית הרשימה של מדינות התורמות ליציבות העולם, לצדן של סין וצפון קוריאה.

החולשה של ישראל בתקשורת היפנית בולטת גם כעת. לצד מומחים רבים דוברי ערבית, יש לישראל מעט מאוד תומכים בגלוי. במשדר הטלוויזיוני הארוך ביותר שעסק במלחמת ישראל-חמאס בשבוע הראשון, השתתפה בתה הרהוטה של הטרוריסטית המורשעת והמפקדת לשעבר של ארגון הטרור "הצבא האדום היפני", שינגובו פוסקו, על תקן של מומחית. המשדר נטה בבירור נגד ישראל, התמקד בהיסטוריה של הסכסוך ובסבל של תושבי עזה, תוך שהוא נמנע מלעסוק בטבח ובחטיפה של יותר מ-200 בני אדם, פרט לאזכור קצר.

אזור מגורים שישראל הפציצה בחאן יונס, היום צילום: IBRAHEEM ABU MUSTAFA/רויטרס

בהפגנה למען ישראל שנערכה בטוקיו בשבוע הראשון למלחמה, השתתפו כמה מאות אנשים, רובם ישראלים. בדומה לכך, מיצב מושקע למען החטופים שערכה שגרירות ישראל ביפן בשיתוף פעילים מקומיים ביום שישי האחרון באחת הכיכרות המרכזיות של טוקיו, זכה למעט התעניינות ולהזדהות מסויגת לכל היותר.

הביקור הנוכחי של שרת החוץ היפנית קמיקאוה, מפגין את הרצון של טוקיו במעורבות פעילה יותר באזור, אך יש בו גם לחשוף את המגבלות שטוקיו עדיין משיתה על מדיניות החוץ שלה. הממשלה בטוקיו שלחה לכאן שרת חוץ חסרת ניסיון – היא משמשת בתפקיד פחות מחודשיים – ולא את ראש הרשות המבצעת שלה פומיו קישידה כפי שעשו ארה"ב, בריטניה, גרמניה, וצרפת.

יתרה מזאת, אין מדובר בביקור תמיכה ובסולידריות עם ישראל, כפי שהפיצה לשכת שרת החוץ אלי כהן, אלא בהפגנת נוכחות ובדאגה הומניטרית בעלות אופי ניטרלי מובהק. מטעמים אלה, ולא בשל "אילוץ זמן" כפי שהוצהר בדיפלומטיות, שרת החוץ היפנית נמנעה מלבקר בעוטף עזה, ובפגישתה עם שר החוץ של הרשות הפלסטינית ריאד אל-מאלכי שעות אחדות אחרי המפגש עם כהן, היא הכריזה על מענק של עוד 65 מיליון דולר לעזה. עם זאת, אין בכך כדי לומר שיפן לא תוכל לסייע בהרגעת המצב. להפך, היא נתפסת בעיני שני הצדדים, ואפילו באיראן, כמדינה בלתי מעורבת שנציגיה יכולים לשמש כמתווכים הוגנים. בכל הסדר עתידי, יפן עשויה לקחת חלק פעיל מתמיד בסיוע הומניטרי וכלכלי, כתומכת וכמפקחת. יש לעודד אותה לעשות זאת. בנסיבות הקיימות, ביקור שכזה הוא הזדמנות שאסור לוותר עליה.

פרופ' רותם קובנר הוא מומחה ליפן המודרנית מאוניברסיטת חיפה